

A történet rekonstruálásához alapul szolgáló hét képet Lukcsics a 7–8. táblán be is mutatja, s ezekből bajosan lehetne mást kiolvasni. A kódex a XIV. század 3. negyedében készült. Lukcsics szerint az epizód forrása a „Szt. László-kori Gesta Ungarorum” vagy annak egy korai folytatása,⁸ s a legendaíró a krónikában szereplő leányt alakította át saját céljának megfelelően Szűz Máriává.⁹ A képsorozat többi részlete a ma ismert László-legendából levezethető.

Ha már most Bonfininál és az augsburgi metszeten csakugyan találkozunk e harcias amazonnal, arra kell gondolnunk, hogy a képsorozat szerzője sem a krónikák egyik epizódjának átalakítása és a legendába való átültetése révén teremtette meg alakját, hanem készen kapta a mindhármuk által ismert legendaváltozatban, s legfeljebb csak a Szűz Máriát is bekapcsoló utolsó mozzanatot költötte hozzá. Annál is inkább, mert ugyancsak nagy merészséget tanúsítana, ha azt a leányt tenné meg Szűz Máriává, akinek viselkedéséből a krónikás elég kedvezőtlen következtetésekre jut a nők erkölcsére vonatkozólag.¹⁰

Hozzátehetjük ehhez, hogy a krónikák előadása következtelen. Szerintük a leány először lerántja a menekülőt, hogy üldözője utolérhesse, majd mikor ez bekövetkezik, menteni szeretné. Ez a két motívum nem illik össze, hacsak nem a női logikát akarja pellengérré állítani. Úgy látszik tehát, mintha a krónikás két, nem egészen egybevágó hagyományt igyekezett volna összehangolni.

Megjegyezzük, hogy az augsburgi metszet és a vatikáni kódex ábrája között elég sok eltérés van. Elsőn a kun Lászlóval vív, s a leány karddal áll mögötte; a másodikon a kun a földön fekszik, a leány pedig bárdot tart a feje fölé.

Feltehetjük a kérdést, hogyan jutott szerzőnk a legendaváltozat nyomára. Nem lehet-e, hogy éppen az augsburgi kiadás ábrájáról vette ötletét? E gondolatot mindjárt el is kell utasítanunk. Van ugyanis egy jelentéktelennek látszó mozzanat, mely e tekintetben perdöntő szerephez jut, s ez a vatikáni rajz bárdja, mely Bonfini mondatában is felbukkan („securi”), holott Thuróczi ábrája kardot mutat. A László-legendát megjelenítő, eddig nem említett festmények egy részén — s éppen a legrégebbi keletiek — is találkozunk e leánnyal, amint Lászlónak fegyverrel segítségére, a kun lábát sebzi meg,¹¹ vagy legalábbis fegyverrel a kezében áll a háta mögött, mint a zsegrai, a derzsi, a gelencei falképek.¹² Mindebből arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a XV. század végén még élt a László-legendának egy olyan változata, mely a kun megölését a leánynak tulajdonította, s az írott variánsoknál ősibb elemeket őrzött meg. Bonfini jóvoltából ennek szöveges emléke is maradt.

Nyomban e rész után következik a *Magyar Történelm*ben néhány, Thuróczinál ismét csak hiányzó megállapítás László lováról is: érénye nem gyorsaságában, hanem értelmességében rejlett, együtt harcolt gazdjával. Nos, ez a Szög ló a László-legendá sepsikilyéni és bögszi képsorán csakugyan részt vesz a küzdelemben, s a gelencein is oly szoros közelségben áll a kun lovához, hogy e felfogás homályos visszatükröződésére kell gondolnunk. A harcoló lovak alakjában pedig éppen úgy ősi hagyományra lelünk, mint a legenda jónéhány más jelenetében is.¹³

Kulcsár Péter

A hóraskönyvek hatása kódexirodalmunkra

A hóraskönyv (livre d'heures) a későközépkor legkedveltebb imádságos könyve. Népszerűségét mutatja, hogy pl. Leroquais¹ háromszáznál több kéziratot példányát sorolja fel a párizsi Bibliothèque Nationale-ból, Achten-Knauz² ugyancsak nem sokkal kevesebbet Németalföldről és Németországból. A könyvnyomtatás korából pedig körülbelül ezer különböző kiadásáról tudunk.³ Hazai nagy könyvtáraink is jónéhány nagyon szép példánnyal dicsekedhetnek.

⁸ LUKCSICS uo., LEVÁRDY: i. m. 161.

⁹ LUKCSICS: i. m. 24. A miniatör tudatos legendaképzésével LEVÁRDY is számol. (i. m. 188.)

¹⁰ „... unde in hoc notatur, quod fides in mulieribus non sit, quia forte amore stupri illum liberare voluit.” (117.)

¹¹ LEVÁRDY: i. m. 188.

¹² Uo. 187–188. és RADOCSEY DÉNES: A középkori Magyarország falképei. Bp. 1954. 27., 36–37., 140–141. l. és XLIII–XLIV. tábla.

¹³ Vö. LÁSZLÓ GYULA: A honfoglaló magyar nép élete. Bp. 1944. 421–428. U. itt bőven szól a László-legendában felbukkanó ősi elemekről, amihez vö. még VARGYAS LAJOS: Kutatások a népballada középkori történetében. 2. A honfoglalókor hős epika továbbélése balladánkban. — Ethnographia 71 (1960) 494–500. — Úgy látszik, az írott forrásokban ránkmaradt László-legendá csak ösztövére váza annak a hagyományanyagának, mely e témakörrel kapcsolatban kialakult. Bonfini tudósításából arra kell következtetnünk, hogy a képsorokban megőrzött elemek nemcsak a többé-kevésbé értelmét veszített ikonográfiai hagyományban tengődtek tovább (vö. LEVÁRDY: i. m. 213. és LÁSZLÓ i. h.), hanem a XV. századi élő szóhagyománynak is részei voltak.

¹ V. LEROQUAIS: Les livres d'heures manuscrits de la Bibliothèque Nationale. Paris 1927.

² ACHTEN – KNAUZ: Deutsche und Niederländische Gebetsbuch-Handschriften Darmstadt 1959.

³ Lexikon für Theologie und Kirche. Herder, Freiburg 1960. 4. köt. 552.

Hogy a hóraskönyv fogalma tisztán álljon előttünk, legegyszerűbb lesz összehasonlítani felmenő ági rokonával, a breviáriummal.

A breviárium a nyilvános istentisztelet könyve. Alkotó elemei: a naptár, a zsolnárok, a himnuszok, a szentírásból, szentek életéből vagy az atyák írásából vett olvasmányok, a könyörgések. Szövegét maga az Egyház állította össze és ellenőrizte. Átöleli az egyházi évet ádventtől a pünkösöd utáni utolsó vasárnapig. A nap régi beosztása szerint anyaga 8 kánoni órára, hórára van osztva.

A hóraskönyv is a breviáriumhoz csatlakozik, mint forrásához: átveszi az elejéről a naptárt és a függelékből a Szűz Mária kis officiumát (zsolozsmáját), a bűnbánati zsolnárokat a mindenszentek litániájával, a halotti officiumot. De sok tekintetben el is tér tőle. Így a hóraskönyv teljesen független a liturgia lüktetésétől: nem ismeri az év ünnepeinek sorozatát, nem ismeri a szentek, a vértanúk emléknapjait, a templomszentelés évfordulóját. Nincs kötelező jellege: imádkozása az egyéni buzgalom dolga és fokmérője. Nem a közösség számára, hanem a magánajátosság számára készült. Összeállítói, másolói egyéni belátásuk szerint, szabadon választották meg alkotóelemeit, hagytak el egyes nekik nem tetsző szövegeket vagy iktattak be újakat. Az alkotóelemek e szabad variálása rengeteg változatot állít elő: amint nincs két egyforma katedrális, épp úgy nincs két egyforma hóraskönyv sem.

A kornak e divatos műfaja természetesen kódexirodalmunkban is termékeny talajra talált. Ebben a vonatkozásban is áll, amit más irányú forráskutatások már számtalanszor igazoltak: kódexeink mindenben „modernekként” igyekeznek lenni, a legújabb, legelterjedtebb, a kor színvonalán álló szövegeket ültetik át magyarrá. Gábrriel Asztrik ugyan úgy véli,⁴ hogy a „livre d'heures-ökkel szemben tartózkodóak”; alapos elemzésre azonban rögtön kiviláglik, hogy nemcsak egyet-mást vesznek át a hóraskönyvekből, hanem egy-egy kódexünk valóságos kivonatát adja e kedvelt könyveknek.

Próbáljuk csak összeszedni a legfontosabb elemek előfordulásait.

1. Az első természetesen a névadó: a Szűz Mária hórái. Címe kéziratonként változik a latin eredetiekben: *Cursus, Horae, Officium Beatae Mariae Virginis*. Imaórái felépítése teljesen a breviáriuméval azonos; kivétel csak a matutinum (kódexeink nyelvén: éji vigyázat, veternye): az invitoriumon, himnuszon kívül csak három zsolnárból, három olvasmányból és a Tedeumból áll. Természetesen itt is érvényesül a hóraskönyvek jelszava: a változatosság. Az összeállítók élnek is az egyéni kompozíció lehetőségeivel: más egy párizsi, más egy római, más egy salzburgi, vagy hazai viszonyok között: egy zágrábi, egy esztergomi, egy egri officium összeállítása. Azonban egy-egy típus maga századokon át változatlan marad. Egy, a XV. században kézzel írt római használatra szánt officium pl. ugyanolyan szövegekből áll, mint a századokkal később nyomtatott; ugyanúgy, mint a breviáriumnoknál.

Szűz Mária officiumát, mint ismeretes, megtaláljuk a *Festetics-kódex*ben. Azonban problematikus annak eldöntése, hogy milyen típusú, melyik egyházmege vagy szerzet használatára szánt officiummal van dolgunk. Sem a pálos, sem pedig az esztergomi breviáriumban⁵ szereplővel nem egyezik. A nyomtatott szövegek közül legközelebb áll hozzá a Pannonhalmi könyvtárban őrzött 1525-ös velencei kiadású *Diurnale Zagragiense*⁶ unikum példányában szereplő officium, melynek matutinuma teljesen ugyanaz, a többi hórákban is csak néhány kisebb eltérés tapasztalható; tehát nem ez, csak ilyenféle típus lehetett a forrás. Érdekes, hogy az esztergomi breviárium és a zágrábi *Diurnale* együttesen teljes fedezetet nyújt a *Festetics-kódex* officiumának szövegéhez: az egyik eltérését a másikból ki lehet pótolni.

Boldogasszony officiumából csak a vesperást megtaláljuk a *Czech-kódex*ben.⁷ Érdekes, hogy a zsolnárok fordítása teljesen más, mint a *Festetics-kódex*ben; valamint az, hogy értelmezve fordít. Pl. *Dixit Dominus Domino meo: Monda Atya Isten és Uramnak Jézusnak; tecum principium. . . : te veled egyben való kezdet vagyok te hatalmadnak napján . . . stb.*

Nem találja el az igazságot Horváth Cirill, mikor azt állítja, hogy a *Festetics-kódex* officiuma nem teljes, mert csak az évközi, valamint az advent-karácsonyi időszakra való szövegeket hozza, de a gyertyaszentelő-húsvéti időre valót nem; s hogy a *Czech-kódex* egészíti ki ezt a hiányt, lévén a benne található officium-részleg a gyertyaszentelő-húsvéti.⁸ Az igazság az, hogy ez a hóraskönyvekben szereplő évközi officium nem ismer külön gyertyaszentelő-húsvéti részt. Sok hóraskönyv és breviárium rubrikájából lehetne erre idézetet hozni, de álljon itt csak a legfőbb megfogalmazás a zágrábi breviáriumból: *Incipit officium quotidianum horarum Virginis Mariae a festo purificationis eiusdem Virginis usque ad primam*

⁴ GÁBRRIEL ASZTRIK: Breviárium-típusú kódexek. Bp. 1934. 30.

⁵ Használt kiadás: pálosra: RMK. III. 339; esztergomi: RMK. III. 206.

⁶ *Diurnale Zagragiense*. Venetia, 1525. RMK. nem tud róla. Pannonhalmi jelzete: 121. J. 6.

⁷ Ny. 14, 137 skk.

⁸ HORVÁTH CIRILLE: Világiak régi magyar imádságos könyvei. ItK 1895. 257. sk.

dominicam adventus Domini recitandum.⁹ Ugyanígy a Pozsonyban 1643-ban, majd Nagyszombatban 1662-ben magyar nyelven kiadott Officium,¹⁰ amely már címében is elárulja, hogy „három különb időre való”, azaz a köznapi, adventi és káracsonyi Mária-zsolozsmát adja. Majd a szövegben is így mondja: „Asszonyunk Szűz Mária zsolozsmája. Mellyet Gyertya-szentelő Boldog Asszony Ünnepe után-való naptól-fogva, Advent Első Vasárnap-előtt-való Szombatnak Vecsernyéjéig, kell mondani...”¹¹ A *Czech-kódex vesperásáról* tehát azt kell mondanunk, hogy az egy más típusú összeállítás. S hogy a *Festetics-kódex* mellé egy új könyvet is írtak Kinizsiné részére, azzal magyarázható, hogy egy, az előbbinek forrásától teljesen elütő óraskönyv került kezükbe és azt is lefordították.

2. A óraskönyvek elmaradhatatlan alkotó eleme 4 evangéliumi szakasz: János 1, 1,1–14 (Prológus), Lukács 1,26–38 (angyali üdvözet), Máté 2,1–12 (mágusok hódolata) és Márk 16,14–20 (apostolok küldése). Rendszerint mind a négy együtt; de ha csak egy van, az mindig a János-prológus, ha kettő, akkor még hozzá az angyali üdvözet Lukácstól. Ezek az evangéliumi szakaszok biztos árulói a óraskönyv használatának. Ahol egy kódexben mintegy váratlanul, különállón, minden különösebb rendeltetés nélkül felbukkanni látjuk a négy szakasz valamelyikét, biztosra vehetjük, hogy óraskönyv volt az összeállítás kezében. 3 kódexünkben találkoztunk így velük: a *Peer-* és *Festetics-kódexben* a János-prológussal, a *Gömöry-kódexben* pedig a János-prológussal és az angyali üdvözlettel Lukácstól.¹²

3. Ugyancsak állandó óraskönyv-tartozék két imádság: *Obsecro te...* és *Oh intemerata...* Mindkettő Máriaéhoz szól, s mindettőnek van egy rövidebb és hosszabb változata; az utóbbinak hosszabb változata csak Máriaéhoz szól, a rövidebb Máriaéhoz és János apostolhoz együtt.

Az *Obsecro te...* rövidebb változatát magyarul olvashatjuk a *Thewrewk-kódex* 256–257. lapján.¹³ Latin eredetijét megtaláltam a M. T. Akadémia Könyvtárának egyik óraskönyvében.¹⁴

Obsecro te, Sancta Maria, mater Dei pietate plenissima, summi regis filia, mater gloriosissima, mater orfanorum, consolatio desolatorum, via errantium, salus in te sperantium, virgo ante partum, virgo in partu, virgo post partum, fons misericordie, fons salutis et gratie, fons pietatis et letitiae, fons consolationis et indulgentiae, ut intercedas pro me peccatrice ante conspectum Filii tui ut per suam misericordiam et tuam sanctam intercessionem concedat mihi ante tempus et in die mortis mee puram de peccatis meis confessionem et puram penitentiam et post mortem cum sanctis et electis tuis vitam et gloriam sempiternam. Amen.

Érdekes megfigyelni a fordító változatosságra való törekvését: a kétszer egymás után következő *mater* szót először *anya*, másodszor *éltető* változatban adja vissza. Ugyanígy tesz a *fons*-szal: *kútfeje, eredeti, kezdeti osztogatója*.

Az *O intemerata...* imának rövidebb, tehát Szent Jánoshoz is szóló változatát két kódexünkben találjuk: a *Tihanyi-kódexben* latinul,¹⁵ a *Lázár Zelma-kódexben* pedig magyarul kétszer (!) is.¹⁶ Nagyjából megegyező fordításban, de más helyesírással. A *Tihanyi-kódex* is akarja közölni a magyar szöveget is, mert a latin után megjegyzi: „Következik imár az Imádságoknak magarsaka”, de itt a kódex megszakad, ismeretlen okból nem folytatta az író. A latin szöveg birtokában most már értjük, mi akar lenni a: „mennyszágnak drágalatos nemes könyvei, Szűz Mária és Szent János” szövegrész; latin eredetije ugyanis így hangzik: „*duae gemmae celestes Maria et Joannes!*” Azaz: kövei; másolási hibáról van tehát szó.

Az *O intemerata...* imának még egy vonatkozására kell felhívunk a figyelmet: a koronázási palást váll-mandorlájában az egyik oldalon Mária látható, rá vonatkozik a felirat is; a másik oldalon látható alak kilétét ifj. Horváth János nem tudja eldönteni.¹⁷ Kovács Éva azonban a kehelyből kiindulva Szent Jánossal azonosítja, mert őt szokták kehellyel ábrázolni.¹⁸ Az *O intemerata...* alapján, melynek eredete Leroquis szerint igen messzire nyúlik vissza, helyesnek kell tartanunk ezt a megállapítást, mert az ima így szólítja meg Máriaét és Szent Jánost: „... *o duo luminaria divinitus ante Deum lucentia*”. Nyilvánvaló tehát, hogy ők képviselik a középen trónoló Krisztus előtt a „*concio coeli*”-t.

4. A szentekhez intézett könyörgések, suffragiumok is állandó darabjai a óraskönyveknek. Ilyeneket 4 kódexben találunk: főképp a *Keszthelyi-* és *Czech-kódexben*, csak néhányat a *Winkler-* és *Lobkowitz-kódexben*.

⁹ RMK. III. 8. – 141.

¹⁰ RMK. I. 745. és 994.

¹¹ RMK. I. 994. 1. 1.

¹² Nyt. 2, 107; 13, 101; 11, 311.

¹³ Nyt. 2, 335.

¹⁴ Cod. lat. 8° 34 – 126.

¹⁵ Nyt. 6, 174.

¹⁶ Nyt. 15, 296 skk. és 332. skk.

¹⁷ Ifj. HORVÁTH JÁNOS: Legrégibb magyarországi verses emlékeink. ItK 1960.

¹⁸ KOVÁCS É.: Casula Sancti Stephani Regis. Acta historiae artium 1958. fasc. 3–4.

A *Keszthelyi-kódex* őrizte meg számunkra a hóraskönyvek formáját ebben a tekintetben legjobban, mind elrendezésre, mind mennyiségre nézve. Kezdi a szentháromsági személyekkel, folytatja Máriával, majd a férfi, végül a női szentekkel. Magyar szenteket (Szent István, Imre) is felvesz. Csak néhányat őriz meg a *Czech-kódex* (Szentháromság, Szent Anna, Katalin, Mihály), még kevesebbet a *Winkler-kódex*, latinul is, magyar fordításban is (Szentháromság, Oltárszentség, Mária). Csak Szent Katalinról emlékezik a *Lobkowitz-kódex*.

Ezeknek a megemlékezéseknek szövegrészletei külön-külön ismerősek, csak pontosan ilyen összeállításban és sorrendben nem találni az eredetijüket, főként a *Keszthelyi-kódex*-beliekét. Lehet, hogy egy szerencsés kezű kutató valahol rá fog akadni.

5. A hóraskönyvek összeállítói, másolói különösen a különféle imádságok: napi imák, mise-imák, litániák, ájtatosságok területén éltek ki magukat. Elég csak felütnünk a *Gömöry-kódex*t a *Nyelvemléktár* XI. kötetében, hogy a különböző imádságok és ájtatosságok áradatát megtapasztaljuk. De többi kódexeinknek is állandó darabjai. Latin forrásaikból már elég sokat leközölt Katona Lajos,¹⁹ a Hortulus animae alapján. A Hortulus animae sem más, mint a hóraskönyvek kései, főként Németországban elterjedt változata és továbbfejlesztése.²⁰ Itt most csak a Katona által közzétett szövegek közül kettőhöz szeretnénk további kiegészítő megjegyzést fűzni.

Az egyik: az egyszerre öt kódexünkben is szereplő Sancta Mária kezdetű imádság.²¹ A leközölt Hortulus animae-beli szöveget csak a *Festetics-* és *Czech-kódex* követi. A másik három egy más változatot követ, amelynek eredetije részben fellelhető pl. a pannonhalmi könyvtárban őrzött salzburgi használatra nyomtatott hóraskönyvben.²² Így hangzik az eleje:

Domina mea, sancta Maria, perpetua virgo virginum, mater summe benignitatis et misericordie, Rogo te per illum, qui animam tuam pertransivit gladium doloris. . .

Pl. a *Nagyszombati-kódex* fordítása: Szentségös asszonyom Mária örökkévaló szűz, igön nagy kegyösségnek és irgalmasság anyja, kérlek tégedet atte szent epeségödnék terhére ki atte lelködet által folyá. . .

Érdekes viszont, hogy e kódexek az ima végén már ismét egy más változatot követnek. Úgy látszik, ahány könyv, annyi változat.

A másik: Ugyancsak három kódexünkben olvasható az igen divatos Octo versus S. Bernardi.²³ Csak a Hortulus animae beszél 8 versről, a kódexek maguk csak hétről. A *Lobkowitz-kódex*ben a hét vers előtt olvashatjuk, miként tanította meg ezekre Szent Bernátot maga az ördög. A jelenet latin megfelelőjét a Hortulus nem hozza, így Katona sem. A MTA Könyvtárának egy hóraskönyvében azonban megtalálható.²⁴ Ime:

7 versus S. Bernardi.

Isti sunt versus, quos doctus fuit Sanctus Bernardus a diabolo hoc modo dicendo: ego scio aliquot versus in psalterio, quos si diceris omni die, tu nunquam venies in meis carceribus. Cum sanctus Bernardus dixit: Doce me, qui sunt, Respondit diabolus: nolo te docere. Tunc dixit Sanctus Bernardus: Si tu non diceris mihi, qui sunt hi versus, ego legam omni die totum psalterium et sic illos infallenter dicam. Tunc diabolus timens ne sanctus Bernardus legeret omni die totum psalterium, dixit: hi sunt hi versus: etc.

Az eddig ismertekhez még két, kódexeinkben előforduló imának szövegéhez sikerült a latin eredetét megtalálni az Országos Széchényi Könyvtár egyik hóraskönyvéből.

1. Domine Jesu Christe, vexillum crucis tuae adoro, ut per virtutem illum, quam operatus es in cruce, animam meam et corpus meum ab omni periculo ab omni tribulatione, ab omni persecutione et infestatione inimici salvare digneris. Sancta crux Christi, per te redemptus sum, per te veniam merear et indulgentiam recipere de meis peccatis. Sancta crux salva me, quia in te passus est salvator meus. Salva me Christe, per tuam virtutem, qui salvasti Petrum in mari, miserere mei. Crux Domini mecum, Crux Domini est firma spes mea, Crux mihi salus, quem semper adoro. Crux mihi refugium, Crux mihi defensio, Crux mihi vita. Crux mihi protectio et adiutorium in praesenti vita et in futuro. Per infinita saeculorum saecula. Amen.²⁵

2. Oh Domine Jesu Christe, Pater dulcissime, rogo te, ut amore illius gaudii, quod dilecta mater tua habuit, quando te vidit et ei apparuisti in illa sacratissima nocte paschae. Et per illud gaudium, quando te vidit glorificatum divinitate et claritate, et deprecor te, quatenus me illumines septem donis Spiritus Sancti, ut tuam voluntatem implere valeam in omnibus diebus vitae meae. Amen.²⁶

¹⁹ KATONA LAJOS: Újabb adalékok codexeink forrásaihoz. ITK 1906.

²⁰ BEISSEL ST.: Zur Geschichte der Gebetsbücher. Stimmen aus Maria Laach. 1909. 175.

²¹ Festetics-, Czech-, Pozsonyi-, Gömöry- és Nagyszombati-kódex. Lásd: KATONA: i. m.

²² Cursus gloriosissimae virginis Marie . . . 1521. Vienne Austrie. — Jelzete: 123 I 28

²³ Peer-, Thewrewk-, Lobkowitz-kódex. Lásd: KATONA: i. m.

²⁴ Cod. lat. 8° 36. — 190—192.

²⁵ Forrás: OSZK. Clmae 192, 102—102'. Fordítása: Thewrewk-kódex 249—51. Nyt. 2, 333.

²⁶ Forrás: Clmae 192, 107—107'. Fordítása: Peer-kódex 173—175. Nyt. 2, 76.

Feltétlenül ebbe a csoportba kell még sorolnunk: A *Winkler-kódex*ben latinul is, magyarul is szereplő Kereszt-officiumot,²⁷ a Quindecim gradus-ájtatosságot a *Gömör-kódex*ből,²⁸ a *Keszthelyi-kódex* bűnbánati zsoltárait és a *Czech-kódex* Mindszentek litániáját.²⁹

6. Végül nem szabad megfeledkeznünk a Mária örömeivel és fájdalmaival foglalkozó imákról és elmélkedésekről, valamint a Szent Brigitta 15 imádságáról. Ezek azonban már ismerősek irodalomtörténetünk előtt, itt csupán a megfelelő rendszertani besorolás végett kell megemlítenünk.

Szabó Flóris

Kazinczy köre és az 1811/1812. évi országgyűlés

1812. február 3-án Kazinczy Ferenc költői levelet intézett barátjához, gróf Desseffy Józsefhez. Az episztola így szól:

Horvát, aki neked levelem bényújtja, hogy ötlet
Nálad ajánljam, ugyan nem kéri, de még is ajánlom,
Nem mivel nélkül hozzád nem juthat, hanem hogy
Mind neki kedves az én káromon fellépni teelődbe,
Mind nekem az, titeket szeretett Nagyok öszve csatolni,
S e munkát mának s a történetnek irigylem.
Néked, néki, nekem azon oltár lángja lobog fényt
Pályánk szép koszorúja felé, de különbözik utunk
És az a határ, mellyen túl hágni nem enged Apollon.
Én hátul maradék; te korán legelőre haladtál,
Lustrumaid közül ma telik még nyolczadik, és im
Már negyed ízben ülsz, nagy Képviselője Megyédnek,
A Haza Vénei közt, tisztelve, csudálva, szeretve,
Mint nem senki. S az én nevem itten az Országoló nép
Gyűlésében zenge ajakidról! a Te ajakidról.
Oh nem várt ragyogás! oh kedves zengzet! Ez egy fény,
És egyedül ez az, amelyért ha szabad vala vágyom,
Vágytam volna: kevély lelkem pulya diszre nem ásit.
Ám ha szeretsz, s ha barátodnak kérelmire hajlasz,
Nyelvünk Varro-ját te se késs kebeledbe fogadni,
S hogy lelkes, hogy erős, hogy nyájas társat ölelsz, hidd.

A költeményt nem egyenesen Desseffynek, hanem „nyelvünk Varro”-jának, Horvát Istvánnak küldte el március 12-én, kérve, hogy ő maga adja azt át a grófnak, amint az episztola kezdetén olvasható.

Miért volt minderre szükség? Ha elolvassuk a költeményt, akkor sem tudjuk meg. Miért „zengette” Desseffy az országgyűlésen Kazinczy nevét és mi köze ehhez Horvátnak? S miért kapcsolódik mindez „egyazon oltár lobogó fényéhez” mindhármuk számára?

A homályosnak tűnő célzások csak akkor világosodnak meg előttünk, ha megpróbáljuk a költemény keletkezésének körülményeit felderíteni.

1811 decemberében Pozsonyban, az országgyűlés nyilvánossága előtt elhangzott Kazinczy Ferenc neve. Az egykor bilincsből tartott politikai fogolyé, aki a kiszabadulása óta eltelt évtized alatt lassan, szinte észrevétlenül, a jakobinus-mozgalom vérbefojtása után újból ébredező, magyar irodalmi élet vezető tekintélye lett. Nevét Szabolcs vármegye követe ejtette ki, gróf Desseffy József, s ezzel a pénzügyi bajokkal viaskodó, közjogi sérelmekkel küzdő, heves országgyűlési viták légkörében egy rövid időre a szellem, a művelődés magasabbrendű varázsát idézte fel.

Kazinczy boldogan, szinte gyermekes örömmel fogadta a hírt, „Nem tudok egyebet – írta – mint azt, hogy *nevem* a publ. Sessióban s a Pipsz szájából hangzott. Nem örül két ember... jobban a maga pántlikácskájának mint én annak, hogy nevem *ott* hangzott és a Pipsz szájából hangzott. Hiúságom nem óhajt semmi más szerencsét, mint épen ezt.”³¹

²⁷ Nyt. 2. 124.

²⁸ Nyt. 11. 364.

²⁹ Keszthelyiben: Nyt. 13. 305; Czech-ben: 14. 331.

³¹ Kazinczy Ferenc levelezése, IX. köt. 243.